

PREGNANCI

(Maribor, 14. julija 1941)

Dolgo je že od takrat,
pa vendar, kakor bi danes bilo.
V preteklost se vrača spomin.
Bilo je ob zgodnji jutranji uri.
Po ulicah bil je čuden nemir...
na vrata trkanje močno vse nam pove.

Mati s strahom odprla je vrata.
Gestapovec pred vrati.
Kot bral bi litanije,
zdrdral imena je naša, k temu dodal:
»Uro časa imate,
prtljago pripravite sebi za pot,
vse drugo ostane doma!«
Prošnja nobena ne bi pomagala,
moralo zapustiti smo dom.

V spremstvu gestapa
smo peš do trga prišli.
Tam zbranih bilo je veliko ljudi,
med njimi zbegane oči zaspanih otrok,
iskre solza v mnogih očeh...
Le kam skupna pelje nas pot?

Solze se dolgo pretakale niso,
med nami bili so ljudje,
ki nas so hrabrili:
»Ne pokažite solza sovražnikom našim,
kmalu vrnili se bomo
tudi če v porušene in požgane domove.
Hitro obnovili jih bomo.«
In posušile so se solze
v očeh otožnih.
Ostala sta ponos in sovraštvo.

Kovčke in cule zmetali so na kamione,
nas pa kot pse pognali so nanje,
in odpeljani smo bili v Meljsko kasarno.

Tam osebni pregled
natančno opravil je gestapo.
Vse vredno so pobrali,
in z beraškimi kovčki in culami
bili smo pripravljeni za odhod v neznano.

Popoldne so spet prtljago in nas naložili na kamione
in odpeljali na železniško postajo.
Na postaji je čakalo veliko ljudi.
Okna vlaka bila so zaprta in z zavesami zastrta,
saj poslavljati se nismo smeli,
pa vendar, od daleč, na skrivaj,
besede kipele iz naših so ust:
»Nasvidenje, saj kmalu vrnili se bomo!«

Od Maribora do Dobove in Zagreba,
ob progi so nemo stali ljudje,
mahajoči nam v pozdrav...
Še kar prijazno sprejel nas je Zagreb,
dobili smo vode, čaja in mleka,
da omočili suha smo grla.
Po krajšem postanku odpeljal je vlak,
ustavili smo se zjutraj
v mestecu malem — Slavonski Požegi.

V spremstvu oborožene straže,
kot bi vila se kača,
v dolgem sprevedu nemo šli smo naprej.
Na vzpetini daleč od mesta
vojaške garaže grozljivo samotno stoje:
to koncentracijsko je taborišče.
Gestapovci so nas izročili ustašem,
prešteli in popisali so vse.
In končno pozno popoldne,
dobili svoj smo kvartir.

Veliko nas je bilo v prostorih garaž
v štirih vrstah bila položena je slama na tleh.
Naš novi dom?
Teden dni pozneje bili odpeljani smo v Bosno,
s prijaznimi obrabi sprejeli so nas domačini.
Morilec ustaškimi pokorni bi morali biti...
V pregnanstvu ostali dolga štiri smo leta.

JOŽICA KALAN

TITO JE ZAPEL BILEČANKO

Rada Obućina — Lukić: »... Vprašal me je, če znam zapeti Bilečanko. Rekla sem, da je ne znam, pa jo je sam tiho zapel. Vsi smo poslušali z izjemnim zadovoljstvom.«

Bilečanka je doživela svoje najimpresivnejše izvajanje 18. septembra 1941. leta v vasi Bačevci pri Valjevu. Pel jo je vrhovni komandant tovariš Tito, ko je iz okupiranega Beograda prišel na osvobodeno ozemlje v zahodno Srbijo, v valjevski okraj med svoje partizane.

V vasi Bačevci, ki je od Valjeva oddaljena okoli 14 kilometrov, se je tovariš Tito s tovariši iz spremstva srečal s prvimi partizanskimi predstražami. Ko so prišli v vas, je tovariš Tito stopil v šolo, v kateri je srečal učiteljico Rado Obućina-Lukić. Na šolskem dvorišču je stal tudi oboroženi partizan. Varoval je orodje, katerega so uporabljali za kopanje »Užiške ceste« proti Valjevu.

— Bil je mračen in deževen dan. Pripravljala sem kosilo za desetino partizanov, ki so bili v bližini šole, ko nenadoma vstopi v sobo neznanec. Postaven in vedrega pogleda. Vprašal me je, kdo sem in če vem, kako bi našel štab Kolubarskega partizanskega bataljona — se spominja Rada Obućina-Lukić (danes živi v Sarajevu).

— Ker za neznanca nisem vedela, kdo je in ker sem se držala strogega čuvanja tajnosti, sem skomignila z rameni, kot da sploh ne vem, kje je bataljon. Ni se jezil niti mi zgubil vedrine, s katero je vstopil. Odseval je dobroto in zaupa-

nje. Rekla sem mu: Sedite, spočijte se in če hočete, lahko tudi kosite.

— Ne, hvala, nisem sam, z menoj so tudi moji tovariši.

— Prav, naj vstopijo še oni, prostora je za vse.

Vstopili so tovariši iz Titovega spremstva in posedli za mizo, ki jo je Rada v trenutku pripravila. Medtem je poslala partizanskega stražarja po Aleksandra Jovanovića, ki je vodil dela pri kopanju ceste. Sporočila mu je, da so prišli neki ljudje, ki se zanimajo za štab Kalubarskega bataljona.

— Med kosilom je prišla neka kmetica in prinesla mleko. Vzela sem kanglico in ponudila mleko neznanec. Tedaj pa sem videla nekaj, kar mi je dalo vedeti, da gre za človeka, katerega zaradi nečesa izredno spoštujemo. Tovariši iz spremstva niso hoteli vzeti mleka prej, preden niso ponudili njemu.

Nekaj časa smo molče jedli. Nenadoma pa odkrije nemiren in živ pogled neznanca na neki mizi na šapirografu razmnožen tekst pesmi Bilečanka. To je sigurno prinesel kak partijski delavec valjevskega kraja; ta so često hodili.

— Dovolite?

— Izvolite.

Pogledal je besedilo in me vprašal, če znam zapeti pesem. Rekla sem, da je ne znam, pa me je vprašal, če bi jo hotela slišati. Da — sem rekla. In s tihim glasom je zapel pesem, ki smo jo vsi poslušali z izjemnim zadovoljstvom. Ko je videl našo radoved-

nost in zadovoljstvo, ki smo ju pokazali zaradi lero zapete pesmi, je začel peti še pesem Vanjka. Tako zaneseno, da smo za trenutek pozabili, v kako težkih časih živimo.

S skupino borcev je tedaj prišel partizanski desetar Aleksander Jovanović, ki naj bi tovariša Tita in njegovo spremstvo odpeljal do prvih partizanskih enot.

Naslednji dan, se spominja Rada Obućina-Lukić, se je neki partizan iz čete, ki je pospremila goste, vrnil po stvari, ki so jih pustili. Rekel ji je, da je bil včeraj na kosilu generalni sekretar KPJ tovariš Tito. Partizan ji je dal tudi pisemce, na katerem je — po spominu učiteljice — pisalo: »Temu tovarišu izročite kovčke. Hvala za kosilo, še posebno za mleko. Iskren pozdrav.«

— Nikoli ne bom pozabila teh trenutkov. Mnogo tega mi je kasneje pomagalo odkriti, od kod je naš partizanski komandant črpal svojo ogromno energijo s čim je vlival ogromno zaupanje v srca vseh, ki so mu sledili.

— Mnogokrat poslušam Bilečanko po radiu, televiziji... In vsakokrat, kadar slišim takte te občutene in meni toliko drage pesmi, se spominam na tisti dan, ko jo je tovariš Tito pel v naši šoli in vedno se pred menoj pokaže ista slika tovariša Tita iz onega septembrskega dne 1941. leta.

Ljubljenega tovariša Tita ni več med nami, toda on živi v naših srcih in živel bo večno, kot pesem, ki nikoli ne umre — žalostno in ponosno pripoveduje Rada Obućina-Lukić.

Zapisal MK